

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadelede Hukukun Rolü

Benan Molu ¹

Türkiye’de kız çocukları ve kadınlar çoğunlukla aile içi şiddete, cinsel istismara, tecavüze, zorla evlendirmeye ve sözde “namus” adına işlenen cinayetlere maruz kalmakta ve insan hakları ciddi bir şekilde ihlal edilmektedir. Cinsiyete dayalı bu şiddet, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin yasal ve fiili olarak bir türlü hayata geçirilememesinden kaynaklanmaktadır ve kadınların ilerlemelerinin önünde engel teşkil etmektedir.

Kadınları bu şiddetten korumak, şiddeti önlemek, şiddet mağdurlarına destek olabilmek, sorumluları kovuşturmak ve uzun vadede kadına yönelik her türlü ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesini sağlamak üzere ulusal ve uluslar arası alanda çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Bu çalışmanın amacı, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Mayıs 2011’de Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılan Kadına Karşı ve Ev İçi Şiddetle Mücadele ve Bunun Önlenmesi Sözleşmesi başta olmak üzere bu anlaşmalar üzerinden kadına yönelik şiddetle mücadelede hukukun rolünü ele almaktır.

Anahtar Sözcükler: Kadına yönelik şiddet, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Aile içi şiddet, Kadına Karşı ve Ev İçi Şiddetle Mücadele ve Bunun Önlenmesi Sözleşmesi

¹ Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. İstanbul Barosu’nda stajyer avukat.

Kadınlara yönelik şiddetin sistematik olarak arttığı ve bu şiddetin “kadınların doğum öncesinden cinsiyet seçimine bağlı kürtajla başlayarak, kız çocuk ölümleri, sağlıklı beslenmeme ve ihmal, çocuk istismarı, kız çocuklarının sünet edilmesi, fahişeliğe zorlanma, kadın ticareti, küçük yaşta zorla evlendirme, ensest, psikolojik istismar, dayak ve hırpalama, tecavüz, evlilik içi tecavüz, zorla kısırlaştırma, namus cinayeti, partner şiddeti, eş şiddeti, seks işçiliği, cinsel taciz, kamu görevlileri tarafından işlenen ve göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet “² gibi farklı yüzleriyle karşımıza çıktığı günler yaşıyoruz. Özellikle kadın cinayetlerinin son dokuz senede %1400 artış göstermesinde muhafazakarlık başta olmak üzere pek çok neden üzerinde durulsa da, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı temel bir sorundur. Bu sorunla mücadelede ve şiddetin önlenmesinde, tek çözüm yolu olmamakla birlikte, hukukun büyük bir rolü ve sorumluluğu vardır.

Türkiye’de 1998 tarihli Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 2002 yılındaki Medeni Kanun değişiklikleri, 2003’te kabul edilen İş Kanunu’na kapsamı yetersiz olsa da ayrımcılıkla ilgili maddenin dahil edilmesi, 2004’teki Anayasa değişikliği ile 10. Maddeye eklenen fıkra ve bu fıkraya 2010 yılında eklenen ek cümle, 2005 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu değişiklikleri kadınların uzun yıllar verdikleri mücadelenin sonunda gerçekleşmiştir. ³ Yasal düzenlemelere ve mevzuatta gerçekleştirilen birtakım iyileştirmelere rağmen, artık cinsizm⁴ düzeyine varan kadına yönelik şiddet konusunda yeni bir yasanın hazırlanması zorunluluğu belirlemiştir ve “Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunmasına Dair Kanun” adında bir yasa taslağı hazırlanmıştır.⁵ Ancak taslak, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’dan çok daha kapsamlı olmasına rağmen kadına yönelik şiddeti önleyecek gerekli zihniyet değişikliğini içermemektedir. Bu noktada, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzalanan ve 14 Kasım 2011 tarihinde onaylanan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi önem kazanmaktadır.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ‘ne göre taraf devletler, kadınların aşağı bir cins olduğu veya erkekler ile kadınlar için alışlagelmiş rollerin bulunduğu düşüncesine dayanan önyargıları, örf ve adetleri, gelenekleri ve her türlü uygulamaları yok etmek amacıyla kadınların ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesi için gerekli önlemleri almak zorundadır. Bu yüzden de taraf devletler, Sözleşme kapsamına giren her türlü şiddet biçiminin resmi müfredat içinde, eğitim sürecinin her düzeyinde öğrencilerin gelişim kapasitelerine uygun olarak öğretim materyallerinin içerisine dâhil edilmesini, böylece farkındalığın artırılmasını sağlamakla yükümlüdür. Yine Sözleşme’ye göre, mağdurların şiddet sonrası toparlanmalarını sağlayacak hizmetlerin erişilebilir olması gerekmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadelenin iki önemli ayağından ilki kadın sığınmaevleri, ikincisi ise koruma emri (protection order) veya geri durma emri (restraining order) olarak adlandırılan, şiddet uygulayıcısının mağdurdan uzaklaştırılmasını sağlayan yasal düzenlemelerdir. ⁶ Türkiye’de ise 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. Maddesinde “büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.” dense de hizmetlerin yerine getirilmesi belediyenin mali durumuna göre belirlendiğinden yeterli sayıda sığınma evi bulunmamaktadır. Yetkili makamlar, yakın tehlike halinde aile içi şiddet failinin mağduru veya risk altında olan kişinin ikametini yeterli zaman dilimi içerisinde terk etmesini emretme ve failin mağduru ikametine girmesini ya da mağdurla veya risk altında olan kişiyle irtibata geçmesini yasaklama yetkisine sahiptir. Burada en önemli rol şüphesiz kolluk kuvvetlerindedir. Kolluk kuvvetleri,

² Sevinç Eryılmaz, Uluslar arası Belgelerde Kadınların Şiddetten Uzak Yaşama Hakkı. Güncel Hukuk, Kasım 2011, S. 13

³ Ayata Gökçe, Dilek Eryılmaz Sevinç, Kadınlar için Gerçek Adalet, Güncel Hukuk, Kasım 2010. S. 12

⁴ Avrupa Birliği İlerleme Raporu 2011’de yer alan resmi bilgilere göre 2003 yılında 83, 2004 yılında 164, 2005 yılında 317, 2006 yılında 663, 2007 yılında 1011, 2008 yılında 806 ve 2009 yılının ilk yedi ayında 953 kadın öldürüldü.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

Bianet’in gazetelerden, internet sitelerinden ve haber ajanslarından derleyerek hazırladığı çeteleye göre 2010 yılında en az 217 kadın öldürüldü. <http://bianet.org/bianet/bianet/127369-erkekler-2010da-217-kadin-oldurdu> (son erişim tarihi: 15 Kasım 2011)

⁵ Taslak için bkz. http://www.aile.gov.tr/upload/mce/mevzuat/siddet_yasa_tasarisi.pdf (son erişim tarihi: 15 Kasım 2011)

⁶ Canan Arın, “Kadının Şiddete Karşı Hukuksal Korunması”, Prof. Dr. Necla Arat’a Armağan, Beta Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 50

mağdurlara yeterli ve acil koruma sunarak derhal ve gerektiği gibi olaya müdahale etmek zorundadır. Sözleşme'ye göre de bütün şiddet biçimleriyle ilgili olarak, arabuluculuk ve uzlaştırma da dâhil olmak üzere zorunlu alternatif çatışma çözüm süreçleri yasaklanmalıdır.

Mağdurların, faile ve önleyici ve koruyucu tedbirleri alma görevini yerine getirmeyen devlet makamlarına karşı hukuksal başvuru yollarına sahip olması gerekmektedir. Hukuksal başvuru yollarına sahip olmak kadar, bu başvuru yollarının etkin şekilde kullanılması da önemlidir. 1 Ekim 2011 itibarıyla yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre, hukuk mahkemelerinde açılacak tüm davalarda masraflar peşin ödenmek zorunda olduğu için şiddete maruz kalan kadınlar 110 tl ödemediği takdirde korunma talep edememektedir. 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da korunma talebi harca tabi olmadığı halde bu paranın "gider avansı" adı altında alınması başta Türkiye'nin de taraf olduğu CEDAW ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi olmak üzere uluslararası anlaşmalara da aykırılık teşkil etmektedir. Yine İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin adil yargılanma hakkını içeren 6. Maddesinde "**Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının yardımından yararlanmak ve eğer savunmacı tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek**" olarak düzenlenen adli yardım da bu başvuru yollarının kullanılmasında önemli rol oynamaktadır.

Taraf Devletler, bu Sözleşme uyarınca tanımlanan suçların ciddiyetini dikkate alarak etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırımlarla cezalandırılmalarını sağlamak üzere gereken yasal veya diğer önlemleri almakla yükümlüdür. Bu yaptırımlar, ihtiyaç bulunması halinde, suçlunun iadesine neden olabilen özgürlükten yoksun bırakmayı gerektiren kararları da içerir. Panik butonu, elektronik kelepçe gibi teknik araç ve yöntemlerle de fail takip edilebilir. Ceza Hukukçusu Füsun Sokullu Akıncı'ya göre kadının şiddetten korunması bağlamında çok önemli bir gelişme olan elektronik kelepçe sistemi, İspanya'da 2006'dan beri uygulanmakta ve sistem sayesinde 2006-2009 yılları arasında kadına yönelik şiddette ve kadınların eşleri tarafından öldürülmeleri olaylarında önemli oranda azalma görülmektedir.⁷

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin getirdikleri incelendiğinde Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunmasına Dair Kanun Tasarısı'ndaki eksikler de göze çarpmaktadır. Her şeyden önce Tasarı, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan sözleşmeyi kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Şiddet tanımı Sözleşme'de olduğu gibi yapılmalı ve şiddet mağdurlarının ve şiddete maruz kalma tehlikesi bulunan bireylerin cinsel yönelim, cinsel kimlik, medeni hal, yaş, göçmenlik ve sağlık durumu gibi hallerde ayrımcılığa uğramayacakları garanti altına alınmalıdır. Kadına yönelik şiddetin soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olmamalıdır. Kadına yönelik şiddet, uzlaştırma ve arabuluculuk kapsamından çıkarılmalıdır. Bu noktada en önemli görev kolluk kuvvetlerine ve hakimlere düşmektedir. Kadın hiçbir şekilde uzlaşmaya ve eve gönderilmeye zorlanmamalıdır. Kadının yaşadığı şiddet sonrası en rahat ulaşabildiği yerlerin kolluk güçleri olmasından ve olayın mesai saatleri dışında gerçekleşebileceğinden hareketle, kolluğun yetkileri sınırları çizilmek suretiyle artırılmalı ve kolluk, hakim ve savcılar da dahil olmak üzere tüm uygulayıcıların yetkilerini gereği gibi kullanmasına yönelik, şiddetin yapısal nedenleri, toplumsal cinsiyet ve kadının insan hakları, kadın erkek eşitliği temalarını içeren gerekli meslek içi eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.⁸ Özellikle Aile Mahkemeleri gibi özel fonksiyonlu mahkemelerin varlığı olumludur ancak buradaki uygulayıcıların da sürekli eğitimden geçirilmesi gerekmekte ve bu konu için özel bir bütçe oluşturulmalıdır.

Kadınların yaşadıkları şiddet sonrası yaşadıklarını anlatabilmeleri ve ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için mağdurların gizliliğinin korunacağı ve ülke çapında kesintisiz çalışacak bir "acil telefon hattı"nın ve kriz merkezlerinin kurulması gerekmektedir.

Taslatık'ta "bildirim yükümlülüğü" başlığı altında yer alan ve herkesin, herhangi bir şekilde öğrendiği şiddet eylemlerini Cumhuriyet başsavcılığına veya kolluğa bildirmekle yükümlü olduğuna ilişkin madde kadın örgütleri tarafından eleştirilmektedir. Bildirim yükümlülüğü Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve

⁷ Canan Bozkurt, Yeni Kanun Kadına Yönelik Şiddeti Önleyebilecek Mi?, Güncel Hukuk, Eylül 2011, s. 50

⁸ Çiğdem Hacısoftaoğlu, Erkek Şiddetiyle Mücadelede Yeni Bir Adım, Feminist Politika, Sonbahar 2011, s. 15

Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne uygun olarak düzenlenmeli ve kadın dayanışma/danışma merkezlerinin, kendilerine başvuran kadınları emniyete bildirme yükümlülüğü olmamalıdır.

Bunun yanı sıra çocukların cinsel istismarı ve zorla evlendirmeler başta olmak üzere çocuklara karşı işlenen suçlarda yasal sürecin başlamasında zamanaşımı süresi olmamalı, kadına yönelik şiddet suçlarında örf, adet ve namus herhangi bir şekilde tahrik nedeni sayılamayacağına ilişkin açık bir düzenleme yapılmalı ve “Şiddet Suçu Mağdurlarına Devlet Tarafından Tazminat Ödenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi” çerçevesinde tazminat düzenlemesi yapılarak kanunun uygulanmasında gereken dikkat ve özeni göstermeyen veya geciktiren kamu görevlilerinin hukuki ve cezai sorumluluklarına gidilebileceğine ilişkin hükümler getirilmelidir.⁹ Başta kadın dayanışma/danışma merkezleri olmak üzere, bu konuda çalışan sivil toplum kuruluşlarının kadına yönelik şiddet davalarına müdahil olabilmeleri sağlanmalıdır.

Şiddete maruz kalan kadınların büyük bir bölümü şiddet sonrası işletebilecekleri hukuksal yolları bilmemektedir. Türkiye genelinde 4320 sayılı Kanun'u bilen kadınların oranı sadece %57.2'dir.¹⁰ Bu yüzden kadınların kanunlardan haberdar olabilmesi için medyanın etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Gerekirse kadına yönelik şiddet konusunda kadınları bilinçlendirecek kısa filmler hazırlanmalı, bu filmler televizyonun en çok izlendiği saatlerde, özellikle gündüz kuşağı programlarında ulusal ve yerel kanallarda gösterilmelidir. Kamu kuruluşları sivil toplum kuruluşlarıyla bir araya gelerek kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda duyarlılığı ve sorumluluğu artırıcı projeler hazırlamalı ve medya, bu projeleri duyurmakla görevlendirilmelidir. Şiddete uğrayan kadınların başvurabilecekleri ve bilgi alabilecekleri merkezlerin tanıtımı da yine medya kullanılarak yapılmalıdır. Medyanın toplumsal cinsiyet konusunda hassas, duyarlı, cinsiyetçi bir dil kullanımından uzak ve kadına yönelik şiddeti özendirilmeyecek şekilde haber yapması sağlanmalıdır. Başta program yöneticileri olmak üzere, çalışan herkesin toplumsal cinsiyet eğitimi alması gerekmektedir.

Kanunlar ne kadar iyi hazırlanmış olurlarsa olsunlar, doğru uygulanmadıkları sürece aynı sorunlar yaşanmaya devam edecektir. Bunun en iyi örneklerinden biri, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin simge isimlerinden biri olan Nahide Opuz'dur. Kendisine ve annesine eşi tarafından şiddet uygulandığı gerekçesiyle polise başvurup, polis tarafından evine gönderilmesinin üzerine eşi, Nahide Opuz'un annesini öldürdü. Bunun üzerine ceza alarak hapse gönderilen eşin tehditleri bitmedi. Nahide Opuz'un avukatı Meral Beştaş davayı İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne taşıdı. Bu dava, Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet sebebiyle İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne götürülen ilk dava olarak tarihe geçti. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de, kendi tarihinde ilk kez böyle bir davayı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 14. maddesine dayandırdı ve kadına yönelik ayrımcılık yapıldığına karar verdi. Zaman içinde Nahide Opuz'un eşi serbest bırakıldı. İçeriden çıkar çıkmaz Nahide Opuz'u bularak, o'nu tehdit etti. Uzun süre hukuk mücadelesi verildi ve sonunda Nahide Opuz, Türkiye'de şiddet sebebiyle yanında koruma bulunan ilk kadın oldu. Şuan eşi kendisini bulamasın diye hala saklanıyor, hala korku içinde ve iki çocuğundan da ayrı yaşamak zorunda.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Opuz/Türkiye kararı¹¹, Türkiye'nin kadına yönelik şiddet konusundaki halini çok iyi özetlemektedir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi,

“ - üye devletlerdeki yaygın uygulamaya dikkat çekerek suç ağırlaştığı ya da daha fazla suç işleme riski arttığı müddetçe mağdurlar şikayetlerini geri çekseler bile kovuşturmanın kamu yararına sürdürülmesi beklendiği ve mağdurların şikayetlerini ölüm tehditi ve baskı nedeniyle geri çektiklerini ifade etmelerine rağmen cezai kovuşturmanın defalarca yarıda kesilmesinin, olayın yetkililer tarafından aile meselesi olarak algılandığını gösterdiğini,

- Her türlü aile içi şiddetin cezalandırılacağı ve mağdurların korunmasına yönelik yeterli koşulların sağlanacağı bir sistem kurmakta ve bu sistemi etkili olarak uygulamakta başarısız olduğunu,

⁹ Çiğdem Hacisoğlu, Erkek Şiddetiyle Mücadelede Yeni Bir Adım, Feminist Politika, Sonbahar 2011, s. 15

¹⁰ Ayşe Gül Altınay, Yeşim Arat, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, s. 96.

¹¹ Kararın Türkçe çevirisi için bkz.

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/pages/Announces_full.asp?id=68&r=09%2E03%2E2011+20%3A53%3A19 (son erişim tarihi: 15 kasım 2011)

- Başvuru sahibinin mükerrer koruma talepleri olmasına rağmen 4320 Sayılı Kanun'daki tedbirlerin uygulanmadığını,
- Suç itiraf edilmiş olmasına rağmen soruşturmanın 6 yıldan fazla sürmesi ve etkin şekilde yapılmadığını tespit ederek, başvuru sahibinin annesinin yaşam hakkını koruyamadığını,
- Bütün bunlara dayanarak, "başvuru sahibi ve annesinin maruz kaldığı şiddeti kadına yönelik şiddet olarak addedilebilir ve bu da kadına karşı bir ayrımcılık türüdür. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde Hükümet'in gerçekleştirdiği reformlara rağmen, başvuru sahibinin olayında görülen adli sistemin genel kayıtsızlığı ve saldırganların istifade ettiği dokunulmazlık, aile içi şiddetle mücadelede yeterli bir kararlılık olmadığını" tespit etmiştir. ¹²

Nahide Opuz örneğinde görüldüğü üzere, her şeyden önemlisi kadına yönelik şiddetle mücadele için kararlılığın olmasıdır. Erkek egemen zihniyetin olduğu bir toplumda adalet mekanizmalarının ve yargılama süreçlerinin bu zihniyetten muaf olamayacakları bir gerçektir. ¹³ Yasaların, kadına yönelik şiddetin, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitlikçi olmayan güç ilişkilerinin tarihsel bir tezahürü olduğunu ve bu güç ilişkisinin erkekler tarafından kadınlar üzerinde tahakküm kurulmasına ve kadınlara yönelik ayrımcılık yapılmasına yol açtığını ve kadınların ilerlemelerinin önünde engel olduğunu kabul ederek hazırlanması gerekmektedir. Bu yüzden, en başta da belirttiğim üzere, kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesinde ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde hukukun rolü büyüktür ancak zihniyet değişikliğiyle desteklenmediği sürece yetersiz kalmaya mahkumdur.

KAYNAKÇA

Altınay G. A., Arat Y. Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet. İstanbul: Metis Yayınları

Arın C. (2004) Prof. Dr. Necla Arat'a Armağan. İçinde: "Kadının Şiddete Karşı Hukuksal Korunması", s. 50

Ayata G., Eryılmaz S. Kadınlar için Gerçek Adalet. Güncel Hukuk. 83, 12-15

Bozkurt C. (2011) Yeni Kanun Kadına Yönelik Şiddeti Önleyebilecek Mi? Güncel Hukuk. 93, 48-51

Düvenci N. (2010) Şiddet Mağduru Kadınlar ve Ceza Yargılaması. Güncel Hukuk. 83, 28-31

Eryılmaz S. (2011) Uluslar arası Belgelerde Kadınların Şiddetten Uzak Yaşama Hakkı. Güncel Hukuk. 95, 12 – 13

Hacısofaoğlu Ç. (2011) Erkek Şiddetiyle Mücadelede Yeni Bir Adım. Feminist Politika. 12, 14-15

¹² Nurdan Düvenci, Şiddet Mağduru Kadınlar ve Ceza Yargılaması, Güncel Hukuk, Kasım 2010, s. 31

¹³ Çiğdem Hacısofaoğlu, Erkek Şiddetiyle Mücadelede Yeni Bir Adım, Feminist Politika, Sonbahar 2011, s. 15